

Любов АЛЬТГАЙМ

*Кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна
altheim@ukr.net*

Христина ЩЕРБІНА

*Здобувачка другого освітнього рівня вищої освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Тернопіль, Україна
khrystyna1612@ukr.net*

ТУРИЗМ ТА ЕКСКУРСІЇ ДОСТУПНІ КОЖНОМУ (НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО- АРХІТЕКТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА МІСТА ОСТРОГА)

Наслідки епідемії COVID-19 та воєнні дії на території України підвели працівників туристичної сфери до нового погляду на попит туристичних та екскурсійних послуг. Обставини складаються таким чином, що на туристичному ринку вже впродовж цього року збільшиться кількість запитів у інклюзивному сегменті споживачів таких послуг. Тому сфера туризму повинна реагувати на це вже зараз і до розважальної та пізнавальної функцій додати всі можливості практичної реалізації реабілітаційної та антидепресантної функцій, які можуть на високому психологічному рівні допомагати позбуватися і виходити із депресії військовим, колишнім полоненим, нашим громадянам, які знаходились під окупацією та іншим жертвам цієї війни. Багато із них отримали не тільки психологічні травми, але і фізичні ушкодження, одні втратили кінцівки, інші слух, хтось зір, але і вони також потребуватимуть пізнання, відпочинку, подорожей. Саме туризм може і повинен взяти на себе реалізацію і задоволення потреб і попиту для цієї категорії населення. Основним завданням туристичної галузі на сьогодні є підготовка як інфраструктури, так і фахівців до зустрічі із такими туристами та екскурсантами. Адже люди із особливими потребами повинні мати можливість подорожувати комфортно та із почуттям власної гідності [1].

Про «інклюзивний туризм» у світі говорять уже давно. Європейці та американці із особливими потребами вільно подорожують музеями, замками, національними парками і не відчувають себе не комфортно через це. Адже кожна людина має право на відпочинок, культурне пізнання та дозвілля незалежно від її стану здоров'я. Вперше про інклюзивний туризм

заговорили під час туристичної конференції на Філіппінах ще у 1980 році. У декларації Всесвітньої туристичної організації (ВТО) 1991 року також описані умови подорожей для людей з інвалідністю. Це одні із перших рекомендацій для поєднання сфери послуг та інклюзії [3, с. 206].

Поруч із терміном «інклюзивний туризм» часто у посібниках є поняття «адаптивний туризм». Це вид туризму для людей із особливими потребами та осіб із відхиленнями у стані здоров'я, новий вид адаптивної рухової реакції, фізичної реабілітації, оздоровлення і соціальної інтеграції зазначеної категорії людей. Саме такий реабілітаційний напрям розвитку туристичних та екскурсійних послуг після нашої Перемоги буде вкрай актуальним, адже це комплекс взаємовідносин пізнавального, соціального, спортивно-оздоровчого, рекреаційного, медичного, психологічного чи іншого, що зумовлюють специфіку туристичного продукту під час надання цих послуг особам із особливими потребами [3, с. 209].

Напрямок інклюзивного туризму в Україні також починає набирати обертів. Наше суспільство ще вчиться бачити красу і цінність кожного, саме тому має важливе значення актуальність проведення досліджень із даної тематики через потребу у формуванні відкритого соціального простору для людей із особливими потребами. Заклади туристичної сфери лише розпочинають шлях, який призведе їх до відкритості і доступності різним верстам громадян. Одним із закладів надання послуг туристам, які досить швидко та якісно долають усі кроки перетворень, є Державний історико-культурний заповідник міста Острога.

У 2020 році науковими працівниками заповідника реалізовано проєкт «Інклюзивний музей в Острозькому замку» за підтримки Українського культурного фонду. Проєкт покликаний продемонструвати Острозький замок та його місце в історії людям із обмеженими можливостями, ознайомити їх із архітектурними особливостями, мистецькою цінністю та туристичною привабливістю. Все це стало можливим за допомогою: аудіо-гіду у музеї (англійською, польською та тифлокоментар українською мовами), створення тактильних копій експонатів (3D моделі замку князів Острозьких, печатки магістрату м. Острога XVII ст., скульптури Т. О. Сосновського «Мадонна з немовлям» XIX ст., Аналою з житієм святого Миколая XVII ст.), путівника музеєм для незрячих, путівника для слабозрячих, путівника із адаптованим текстом для людей із порушеннями слуху українською, 20 тактильних орієнтирів, тактильного етикетажу та тактильних QR кодів до аудіо-гіду [6].

На сайті заповідника також є відео із перекладом мовою жестів та відео із тифлокоментарем. Таким чином ще перед відвідуванням

заповідника потенційні туристи мають можливість ознайомитись із пам'яткою архітектури та дізнатись цікаву інформацію про неї. Дані відео створено у 2021 р. Всеукраїнською громадською організацією людей із інвалідністю зору “Генерація успішної дії” за підтримки Українського культурного фонду. Метою організації є реалізація та захист прав та основоположних свобод людям із інвалідністю зору, сприяння їх повному включенню до всіх сфер життя суспільства. Тому за результатами співпраці із ДІКЗ м. Острога створено потрібний медіа продукт для реалізації проекту «Інклюзивний музей в Острозькому замку». Дана громадська організація у 2021 р. також реалізувала проєкт «Інклюзивні сайти історико-культурних заповідників Рівненщини WCAG 2.1», завдяки тому сайт Державного історико-культурного заповідника міста Острога адаптовано під туриста із обмеженими можливостями [4].

Окрім вище описаних проєктів у приміщеннях заповідника проведено ремонтні роботи, переоснащення приміщень, зміна розташування експонатів у залах для зручності потенційних відвідувачів із обмеженими можливостями. “Інклюзивний простір із елементами доступності для туристів із особливими потребами” – під таким гаслом працювали і будівельники, і наукові працівники. Особливу увагу звертали на: спеціальні направляючі доріжки із тактильної плитки для людей із вадами зору; звукові маячки перед входом до музею; інформаційно-вказівні знаки, освітлення та оснащення із «кнопками викликів».

Звичайно внутрішні зміни, відео, путівники, 3D макети - це лише частина підготовчої роботи, яку потрібно зробити. Велика увага обов'язково має приділятися обізнаності працівників туристичної сфери щодо якісного обслуговування мандрівників із обмеженими можливостями. Тому при заповіднику уже зараз часто проводяться навчальні тренінг-семінари, зустрічі, круглі столи для персоналу та працівників. Робота проводиться системно та комплексно керівництвом заповідника у взаємодії із органами місцевого самоврядування. Так, наприклад, у 2020 р. працівники заповідника взяли участь у тренінгу «Адаптація культурних об'єктів та екскурсійних програм до потреб людей з порушенням слуху та зору». Це не просто лекція, а практичне заняття, на якому тренери застосували низку практик, що дозволило екскурсоводам поглянути на свої екскурсії з іншого боку і здобути нові практичні навички. Учасники зав'язували очі та пробували вивчити експонати на дотик, аби зрозуміти сприйняття їх відвідувачами із особливими потребами, дивилися фільми та мультфільми, які просто, але цікаво пояснюють важливе [5].

Питання інклюзії – це також про людське сприйняття факту наявності людей із особливими потребами. Воно, у декого, викликає острах, розгубленість у пошуках вірної моделі взаємодії із ними. Особливого підходу потребуватиме спілкування саме із військовими із передової лінії фронту, які отримали травми наближаючи нашу Перемогу і нашу спільну свободу. Тому уже зараз екскурсоводи ДКЗ міста Острога відвідують інформаційно-мотиваційні семінари на тему «Культурних простір без обмежень: подолання психологічних бар'єрів та етика спілкування з людьми з інвалідністю» [2, с. 20].

Наші захисники і захисниці і всі, хто наближає нашу Перемогу повинні відчувати вже зараз, що в оновленій Україні немає місця почуттю ізольованості та неповноцінності, а процвітають увага, повага, розуміння і взаємодопомога. А туризм і екскурсійні послуги вже будуть готовими все це реалізовувати, особливо для тих, хто зараз нас захищає і наближає Перемогу і незалежність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтгайм Л. Екскурсійні маршрути для людей із особливими потребами: теоретико-методологічні основи їх формування. Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-літтю утворення кафедри географії України і туризму у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, 4-5 жовтня 2022 р.: електронний варіант. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022, С. 76-78.
2. Інформаційно-методичні рекомендації з адаптації культурних об'єктів до потреб людей з інвалідністю/ А. Петрикiна, П. Полiщук, К. Зарiчнюк, Т. Жимолоснова; за заг. ред. к. н. д. у. О. Шершньової. Рівне, 2020. 56 с.
3. Хрущ Ю. М., Іванова В. М., Медведський р. С. Туризм для інвалідів: сучасні підходи до визначення поняття. Науковий вісник Херсонського державного університету. Географічні науки. Вип. 6. 2017. С. 206-211.
4. URL: <https://gud.rv.ua>
5. URL: <https://invak.info/bezbarernost/muzeyi-rivnenshhini-stanut-dostupnishimi-dlya-lyudej-z-invalidnistyu.html>
6. URL: <https://ostrohcastle.com.ua>